

Bereczki Szende

RÉGI-ÚJ VITORLA-ÉNEK

A *Vitorla-ének* első kiadása 1967-ben jelent meg az Ifjúsági Könyvkiadónál, Bukarestben, Lászlóffy Aladár válogatásában, előszavával, Jancsik Pál szerkesztésében. A huszonnyolc költő (Apáthy Géza, Aradi József, Balázs András, Balla Zsófia, Bokor Katalin, Bordy Margit, Cseke Gábor, Cseke Péter, Elekes Ferenc, Farkas Árpád, Hodos László, Kenéz Ferenc, Király László, Komán János, Komzsik István, Krizsán Zoltán, Magyar Lajos, Mandics György, Máté Imre, Miklós László, Molnos Lajos, Mózes Huba, Paizs Tibor, Soós László, Szabó Barna, D. Szabó Lajos, Tatár György és Vásárhelyi Géza) mellett hat képzőművész (Árkosi István, Kopacz Mária, Bencsik János, Papadopoulos Andonis, Venczel János és Vass Tamás) grafikáit tartalmazza a kemény kötésű, 191 oldalból álló kötet, amely *Fiatalköltők antológiájaként* határozza meg magát, a borítón Venczel János munkája látható. A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon az antológia kifejezést a következőképpen definiálja: „meghatározott szempontból összeválogatott, rendszerint több szerzőtől származó irodalmi szövegek gyűjteménye. Célja lehet egy nemzeti irodalom egészének, egy korszak vagy egy irányzat törekvéseinek, egy műfaj történetének, valamely közérdekű téma jelentkezésének hosszabb-rövidebb korszakot átfogó bemutatása”.¹ A lexikon jellegzetesen nemzedékiek titulálja az *Ötven vers* antológiát 1950-ből, a *Vitorla-éneket*, mely a Forrás második nemzedékét mutatja be, majd többek között a *Varázslataink* antológiát 1974-ből, ahol egy újabb „raj” jelenik meg.² Az utóbbi két kötet összetartozását nemcsak a Forrás-nemzedékek egymást követő generációinak bemutatása fűzi egybe, hanem a közös alcím is, *Fiatalköltők antológiája*. Jancsik Pál maga is utalást tesz erre az előszóban,³ véleménye szerint hasonló jellegű vállalkozás utoljára hét éve történt a *Vitorla-ének* kiadásakor.

Lászlóffy Aladár a *Vitorla-ének* bevezetőjében⁴ a rangsorolás és kritériumainak fölöslegességét hangoztatja, mely egy beszédes és tömeges,

1 *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*, I., szerk. BALOGH Edgár, Kriterion, Bukarest, 1981, 69.

2 *Uo.*, 75.

3 *Varázslataink*, szerk. JANCsik Pál, Dacia, Kolozsvár, 1974.

4 *Vitorla-ének – Fiatalköltők antológiája*, szerk. LÁSZLÓFFY Aladár, Ifjúsági, Bukarest, 1967, 5–9.

megszólalni akaró költőjelentkezéstről szól, ami már önmagában véve nem elhanyagolható. A szerzők esetében az egyénire, az egyéniségre fordítja a figyelmet, a nemzedék, az iskola megnevezéstől mintha szándékosan fordulna el, annak ellenére, hogy egyrészt maga az antológia meghatározása kívánja meg a valamilyen szempontú együvé sorolást, másrészt pedig ő maga használja (ha idézőjelesen is) a generáció kifejezést, amikor (a mentegetőzés gondolatát is elindíthatja bennünk) a gyenge versről beszél, kijelentve, hogy ez a jelenség semmivel sem jellemzőbb rájuk, mint az előző „generációkra”, sőt, összehatásukban egy változatosabb, gazdagabb termést hoznak. Ugyanitt olvasható, hogy a versekben a külső és belső valóság együttesének ábrázolása a realizmus jegyében jön létre, ami a közösségi embert szolgálja. A hazai költészet ideológiája a román költőtársak törekvéseivel megegyező. A költemények közérthetőségük mellett mozgósító erejük, a szocialista humanizmus kifejezői, egy olyan emberi, egészséges érzékenység hordozói, amely nem közömbös az egyszerű emberi dolgok iránt: „Mérjük őket legjobbjaink mértékével!” – szólítja fel Lászlóffy Aladár az utolsó bekezdésben az olvasót. A kötetet Kenéz Ferenc *21 évvel mellé* című verse indítja, amelyben a helytállás, a jövőre irányultság, a bizakodás jegyei fedezhetők fel egy sokat ígérő jövő megteremtésében.

Új költői rajzás címszó alatt mutatja be a *Romániai magyar irodalom*⁵ a második Forrás-nemzedéket „[...] nem kis részben Lászlóffyék úttörésének eredményeként”. Az antológia költőit a tehetség és a művészi érettség különböző szintjére helyezi, a szilárd erkölcsi tartást emelve ki mindannyiuk esetében. A folytatásban a következő költőkről ír: Cseke Gábor, Miklós László, Balla Zsófia, Csíki László (kimarad az antológiából), Éltető József, Palocsay Zsigmond, Kádár János, Király László („[...] a *Vitorla-ének* nemzedékéből ő vált elsőként egyéniséggé [...]”), Farkas Árpád, Kenéz Ferenc. Tíz költőről a huszonnyolcból, hat évvel az antológia megjelenése után.

Kihez szól, kit szólít meg ez a kötet? Kinek a nevében és ki a megszólaló? Hogyan, miként fűződik a korabeli rendszerhez, sajtóhoz, könyvkiadáshoz, erdélyi irodalmi berendezkedéshez? Értelmezhető-e antológiaként? Beszélhetünk-e egy közös nemzedékről, s ha igen, mi-ben közös? Hogyan kapcsolódik az őt megelőző és az őt követő nemzedékekhez? Mi mást hoz magával az antológia új kiadása? Miként

5 KÁNTOR Lajos – LÁNG Gusztáv, *Romániai magyar irodalom 1944–1970*, Kriterion, Bukarest, 1973, 163–171.

olvashatók ezek a szövegek ma, beszélhetünk-e aktualitásról? A következőkben a megfogalmazott kérdésekre próbálok választ adni, ehhez pedig szükségszerű visszahelyezni a kötetet abba a történeti kontextusba, amelyben annak idején létrejött. Ezt a kontextust teremti újra Cseke Gábor az új kiadással.

A *Vitorla-ének* ötvenedik évfordulóján, 2017-ben Cseke Gábor egy „kettős” kötetet⁶ jelentetett meg, amely az antológia teljes anyagát közli újra, ezenkívül tovább követi a szerzők életpályáját, új versekkel toldja meg a meglévőket. Hodos László, Komzsik István, Krizsán Zoltán, Máté Imre, Miklós László és Soós László esetében további versekre nem számíthatunk. A borító a régi marad, a kezdő oldalpáron a régi és az új kötet címe, egyazon szerzői, grafikusai szerepelnek, a szerkesztők nevei, valamint a könyvet lektoráló Cseke Péteré. A kötet Cseke Gábor *Az idő feloldott kérdőjelei* tanulmányával folytatódik, a *Bevezető*-ben Lászlóffy Aladár gondolataira lelünk a régi kiadásból, amit Kenéz Ferenc négy soros mottója követ, kiemelve egy külön oldalon. Ezután a versek következnek a szerzők élettörténeteivel, majd Cseke Péter *Mérleg: fiatal alkotók 1965 és 1975 között* címmel ellátott tanulmánya. A függelékben a *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* bejegyzését találhatjuk az antológiáról, majd *Vitorla-ének*-vitáról olvashatunk az Ifjúmunkásban. Ezt követik a korabeli sajtóban megjelent recenziók, kritikák, majd egy lista az 1989 előtt megjelent Romániai magyar fiatal szerzők antológiákról. Zsidó Ferenc szerint Cseke Gábor egyik célja az új kiadás megjelentetésével a hajdani kötetben felvonultatott szerzők megmértetése, annak vizsgálata, hogy betöltötték-e azt a szerepet, melyet az induláskor előlegeztek meg nekik. Ugyanitt jegyzi meg, öt-hat ikonikus név maradt csupán, a többiekre az elhallgatás, az átmenekülés, az irányváltás, a kényszerpálya jellemző, néhány esetben korai halállal kell számolni.⁷ Az új kiadást egy honlap is kíséri, ahol nemcsak a régi-új kötet anyaga jelenik meg, hanem az idevágó tanulmányok, az új kiadás körül történő levelezés. Hiányt a képzőművészek jelentenek, sajnos róluk nincs életrajzi leírás, sem további élettörténetükről, munkáikról, csak a kötetben megjelent grafikák láthatóak.⁸

6 CSEKE Gábor, *Vitorla-ének – Fiatal költők antológiája „újratöltve”. 1967–2017*, Polis, Kolozsvár, 2017.

7 ZSIDÓ Ferenc, *Vitorla-ének „újratöltve”* = Uő., *Trendek és elhajlások. Irodalomkritikák*, Lector, Marosvásárhely, 2021, 20–23.

8 A *Vitorla-ének* honlapja: <https://sites.google.com/site/vitorlaenek/home/illusztraciok/kopacz-maria?authuser=0>.

Cseke Gábor *Hajónapló a fél százados Vitorla-énekről (1967–2017)* című tanulmányában kifejti, az ötvenes évek elején egyfajta irodalompolitikai liberalizáció jött létre, a forradalmi reakciótól tartó hatóságok kétségbeesett ideológiai igyekezete a fiatal alkotói csoportosulások ellehetetlenítéséhez vezetett. A tiltások mellett azonban jól ellenőrizhető engedékeny lépések is történtek. Romániában megjelent a Luceafărul folyóirat, a fiatal íróársadalom újító műhelyeként, amelynek irányítását a kommunista ifjúsági szervezet vezetősége végezte. Elindult a Luceafărul verseskönyvsorozat is, mely fiatal román költők jelentkezését szorgalmazta, ennek az elképzelésnek a nyomán jelent meg a Forrás sorozat 1961-ben.

Hasonló módon jöhetett létre a lehetőség és ezt követően az igény egy új antológia megszerkesztésére. A *Vitorla-ének* nem a teljes sikert hozta, ez egyértelműen lemérhető ennek legalább kétoldalú fogadtatásából, ha elolvassuk az Ifjúmunkás által szervezett kerekasztal-megbeszélés lejegyzett vitáját. Inkább úgy fogalmaznék, hogy a huszonnyolc erdélyi magyar költő egy kötetben, egyszerre való megszólalására a reakció elkerülhetetlen. Hogy ez összességében jó vagy rossz, persze nem mindegy, de tény, hogy vitatémává válik, tehát a létezését feltételezi. Így egy jelenlétről beszélhetünk, egy újra felbukkanásról a sok év hallgatás után.

Cseke Gábor tanulmánya az irodalmi életben betöltött határköz szerepe miatt is nevezheti korszakjelző kiadványnak, úttörőnek az antológiát, ami által a romániai magyar könyvkiadás tett gesztust a romániai magyar költészet utánpótlása felé, kezességet vállalva huszonnyolc, az irodalmi alkotómunka különböző fázisainak állomásán lévő szerzőért. A felmutatásban természetesen a nyilvánosság elé bocsátó szerkesztők játszották a kulcsszerepet.

Amikor az ötvenes évek engedményeiről, ugyanakkor ellenőrizhetőségéről, szabályozásairól beszélünk, tulajdonképpen arra adunk választ, hogy ki az, aki hangot kap a megszólalásra, azt hogyan kapja és kihez szól. Lászlóffy Aladár hangsúlyozza a vitában,⁹ hogy ez a fiatal nemzedék csak filológiai műveltséggel rendelkezik, ami ma édeskevés. Pomogáts Béla a következőképpen szól: „A közösségi élmények újjászületését a Forrás második nemzedéke hozta az első nemzedék nagyvárosi élményeihez és az erdélyi avantgárd költészet hagyományait

9 LÁZÁR László, *Vitorla-ének vita*, Ifjúmunkás 1967. július–szeptember, <https://sites.google.com/site/vitorlaenek/home/az-ifjumunkas-vitorla-enek-vitaja?authuser=0>

életre keltő érdeklődéséhez képest, a második nemzedék eredeti élményeit a falusi tapasztalat és a tradicionális kultúra szabta meg.¹⁰ Egy újonnan felnövekvő értelmiségi generáció megszólalásának lehetőségéről beszélhetünk: „Alkalmat kaptunk arra, hogy valahogy ünnepebb emlékké váljon ennek az antológiának a megjelenése – ami könyvsiker –, s valahogy fórumnak érezzük magunkat arra, hogy a fiatalok kérdéseiről beszéljünk” – fogalmaz Lászlóffy a már említett vitában. Ugyanezt ismétli Balogh József, amikor arról beszél, hogy most egyszerűen lehetőség teremtődött arra, hogy egy ember, aki talán más körülmények között nem írt volna, kifejezhesse magát. Meg kell viszont adni neki a lehetőséget ahhoz, hogy továbbfejlődjék, szóhoz jusson. A megszólalásra adott lehetőség viszont a megszólalás hangját határozta meg, valamint kijelölte a megszólítottat, ami a nép. Gálfalvi György különböző erősségű, sokszor egymástól élesen elütő megszólalásokat fedez fel, szükségesnek látja minél több olyan vers megjelenését, amelyek hozzájárulnak az olvasótábor kibővítéséhez, s amelyek konkrétan hozzászólnak a valóság kérdéséhez, mert ezt teszi magáévá a nép. Ide illeszteném Kányádi gondolatait is, aki a nemzeti kérdés megőrzése mentén közelít az antológiához, visszakanyarodva a jelenlét kérdéséhez. „[...] a magyar irodalmi élet életerős megnyilvánulásának tartom. Lehetőséget kell találni arra, hogy ténylegesen megismétlődhessen. Egy a lényeges: az, hogy sokkal több megjelenési lehetőség van manapság, mint korábban volt, főleg a Forrás-sorozatnak köszönhetően. Ebben az antológiában – nem akarok vitába szállni azzal, hogy ilyen még nem volt, mert igenis volt – az a jó, hogy jelentkezett az újabb fiatal nemzedék.” Farkas Árpád a költői hang gyarapodásának fontosságáról beszél. Domokos Géza erőt, frissességet lát az újonnan befutó nemzedékben, szilárd eszmeiséget, felelősségtudatot. Tömörly Péter a kötet egységességét a költők etikai tartásában látja, Molnos Lajos az őszinteségben. Megfigyelhető tehát egy ideológia a háttérben, mely mentén felépítik a második Forrás-nemzedéket.

Pomogáts Béla fent említett tanulmányában kifejti, hogy az első Forrás-nemzedék világirodalmi tájékozottságát, filológiai pontosságát, elmagányosodó közérzetét a népi és népköltészeti hagyományok, a kisebbségi tapasztalatok, a közösségi elhelyezkedés váltják fel, ami egy hagyományosabb érdeklődés a természet, az erdélyi táj és a törté-

10 POMOGÁTS Béla: *A Forrás második költőnemzedéke. A szülőföld és a közösség élményei* = Uő., *Magyar irodalom Erdélyben (1968–1989)*, V., Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2011, <https://sites.google.com/site/vitorlaenek/home/pomogats-bela-magyar-irodalom-erdelyben?aauthuser=0>

nelem iránt. Nem csoda tehát, hogy Hervay a *Vitorla-éneket* egy emléktelen, élményszegény nemzedék mítoszteremtéseként értelmezi, ugyanakkor méltatja az új költői magatartást, a fegyelmezettséget, a józanságot.

A vita során felmerülő kérdések között elsőként jelenik meg a közlés problematikussága, ugyanis az Igaz szó és az Utunk irodalmi folyóiratokon kívül nincs hely a publikálásra, csakis az antológiákban. Szükség van egy új folyóiraatra, mely kitér a lehetőségeket. Szász János szerint a vers esetében túlermelésről beszélhetünk, sorba kell állni a költőknek, nincs tér a közlésre. Nagy Pál is felszólal, jelezve, hogy az irodalomnak a napilapok hasábjain is el kell jutni az olvasók tömegéhez. Bajor Andor szerint szép számmal érkeztek meg a tehetőségek a kötetbe. A közlés a lapok hivatali kötelessége lenne, még ha a tehetőségek felfedezését veszélyesnek is gondolják, hiszen felelősséggel jár. Az antológia jelentőségét tudatosítani kellett volna a sajtóban, jegyezte meg Kovács János, aki az erő, a lelkesedés hiányát mutatja fel a kötettel kapcsolatban. Szükségesnek érzi még egy lap jelenlétét.

Az elmarasztaló kritikák nem kis számban jelentkeznek, Szemlér Ferenc egy lehetetlen állapotról tesz jelentést a vitában: „Abszolút lehetetlen állapot, hogy egy ilyen nemzedékkel s általában az olvasók igényének a kielégítésével mindössze két irodalmi folyóirat foglalkozik. Ezért dicsérem az Ifjúnunkást, ezért örvendek tevékenységének, mert ezen a szükséges valamiképpen segíteni próbál. [...] Szívesen hallottam volna bizonyos kritikai hangot, tapasztaltam volna a fiatalok részéről kritikaibb magatartást önmagukkal szemben. Tudniillik az, aki azt mondja, hogy itt a költészetnek a csúcspontja, az enyhén szólva nevetéses. Kritikailag kell néznünk önmagunkat ahhoz, hogy elemezhesünk. Én a *Vitorla-éneket* nagyon komoly kötetnek tartom, s dicsérem érte az Ifjúsági Kiadót. Még akkor is, ha ebből a huszonnyolc névből tíz év múlva esetleg ötöt, ha tudunk. Ez az antológiák sorsa.”

Bodor Pál csodálkozását fejezi ki afelett, hogy a vita során egy szó sem esett a Gaál Gábor Körről, amelynek köze volt a kötethez, a költőkhöz, a nemzedékhez. Sajnálkozását fejezte ki afelett, miszerint a vitára meghívottak közül ismét kimaradtak a hazai fiatal német költők, elsősorban a nagy sikerű *17 ich – 1 Wir* antológia – a német *Vitorla-ének* – szerzői. Cseke Péter tanulmányában¹¹ az 1960-as évek elején indult

11 CSEKE Péter, *Lapok, viták, antológiák = Erdélyi értékhorizontok. Újabb eszméletörténeti tanulmányok*, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány, Budapest, 2015, <https://sites.google.com/site/vitorlaenek/home/merleg-fiatal-alkotok-1965-es-1975-koezoett?authuser=0>

Gaál Gábor irodalmi kör fontosságát hangsúlyozza, hiszen ebből nőtt ki tulajdonképpen a második Forrás-nemzedék. A kör az 1970-es években 100-120 tagot is számlált. Páskándi Géza szerint a költészet nem csoportos műfaj, csak az egyedek költészetét ismeri el. A *Vitorla-éneket* pedig „költői tömegnek” titulálja, akik az idők folyamán „felgyűltek”; s ha lett volna egy harmadik (konkurens) irodalmi lap, a „poéta-res-tancia” már rég ciklusokat, köteteket közölhetett volna.

Szilágyi Domokos az antológia megjelenése körüli időszakot ironizálja, amikor a tízéves ötletéről és a négyéves szerkesztéséről szól, egyesek ekkor már saját kötettel is jelentkeztek. Megnevez: „[...] legalább 5 hajmeresztő dilettánst, kinek versei nem érik meg a papírt, melyre íródtak; további tíz gyöngécskét, aki még a legfiatalabbak antológiájának (képzeletbeli) szintjét sem éri el, s a fönmaradók között néhány ígéretes tehetség s jó néhány leendő ígéretes tehetség.” Szilágyi az Igaz szóban¹² kitér a fiatal képzőművészek kérdésére, hiányolja ezek jelenlétét, a szerkesztő szűkmarkúságát a megmutatásukkal kapcsolatban. Nincs kapocs a két terület között, nincs semmilyen leírás róluk. A költők adatait pedig ők maguknak kellett volna megírni. Az antológia „Jelenség-közösködését” nem tartja becsületes dolognak uniformis jellegénél fogva, ahol a költők leróják tiszteletüket szülőatyjuk, Lászlóffy Aladár előtt. A kötetet forgatva valóban úgy érezhetjük, hogy ezek a képzőművészeti alkotások elvesztik szerepüket, elkallódnak a versek között, nincsenek párbeszédben a szövegekkel, a grafikusokról semmit nem tudunk. Sajnos ezt a hiányosságot a honlap sem pótolja a későbbiekben.

Látható tehát a vélemények megoszlása az antológia esztétikai minőségét illetően. Az Ifjómunkás által szervezett, július 13-án tartott kerekasztal-megbeszélés, amelyen sem az Utunk, sem az Igaz szó főszerkesztője nem lehetett jelen, az eseményteremtés célját szolgálta, valamiért épp a szabadságszezonban. A vitára meghívott idősebb és fiatal költők, szerkesztők, lektorok, publicisták, az antológiáról beszélve, ennek feledésbe merülését próbálták meggátolni. Legalábbis erre hivatkozik Lázár László az Ifjómunkás szerkesztősége nevében *Vitazáró helyett*¹³ címmel ellátott vita-összefoglaló cikkében. Meglátásom szerint az esemény inkább lehetőséget teremtett a kötet utólagos visszhangjainak megbeszélésére. Lázár László ugyanitt fejti ki, a vita során

12 SZILÁGYI Domokos, *Huszonnyolc*, Igaz Szó 1967. szeptember, 427–430.

13 LÁZÁR László, *Vitazáró helyett*, Ifjómunkás 1967. szeptember 21., a–c.

felmerült a Scânteia folyóirat ideológiai követésének lehetősége, amely heti rendszerességgel kimondottan irodalmi-művészeti oldalán (vagy oldalain) eredeti szépirodalmat közöl, s ezen túlmenően gyorsan le-reagál bármilyen irodalmi vagy művészeti eseményt, programszerűen foglalkozik időszerű alkotási problémákkal. Hasonló szerepet tölt be, a maga keretein belül, a német nyelven megjelenő Neuer Weg című napilap is.

A recenziókat, kritikákat olvasva, Vári Attila az Utunkban¹⁴ az antológiát találja az egyedüli üdvözítő megoldásnak. A kötetben megjelent hangokat önmagukban vizsgálja, mindenik más, mint a többi, s egy kicsit mégis ugyanaz a fiatalos lendület. Huszonnyolc tagú „kamara-zenekarhoz” hasonlítja őket, akiket jól egybehangolt Lászlóffy Aladár. A kijelentés többértelműsége vitathatatlan, Szilágyi Domokos uniformis szóhasználatát aktiválhatja, valamint Páskándi közösködését.

Szász János egy megkésett jelenségről beszél,¹⁵ egyeseknek (Elekes Ferencnek és Király Lászlónak) már saját kötetük van. A huszonnyolc fiatal költő világnézete közös, a modern szocialista líra jelenik meg a romániai magyar költészetben. Az alapvonások hosszú kísérletek után forrtak ki a kor parancsára. A szocialista ihletésű költészet a társadalmi önismeretet és az etikai önvizsgálatot vállalja a humánus jegyében. A fiatal nemzedék az új valóságváltozások hordozóivá válnak, így lehet egy közös hangról beszélni. Kiemeli Balla Zsófia, Elekes Ferenc, Farkas Árpád, Király László, Magyar Lajos, Molnos Lajos, Kenéz Ferenc, Mandics György és Paizs Tibor neveit, mint akik a természetes morzsolódásban fennmaradtak.

Látható tehát a történet megszületésének kirajzolódása, egy új hang megteremtésének szükségessége a politikai elvárások terén, ami közelebb hozza az irodalmat az olvasóhoz. Ezért különbözik ez a generáció mind az előtte, mind az utána következőktől, egy másik társadalmi réteg kerül megszólításra.

Kántor Lajos feltétlen sikerként tekint a százhat versre,¹⁶ kifejtji, talán kis iróniát, humort szórva a szövegbe, hogy Jancsik Pál és Lászlóffy Aladár irigysége oly mértékben változott örömmé, hogy túl sok név került az antológiába, ezek több vers helyét foglalják el és a kötet kiegyensúlyozottságát kérdőjelezi meg.

14 VÁRI Attila, *Vitorla-ének*, Utunk 1967/26., 2.

15 SZÁSZ János, *Vitorla-ének*, Előre 1967. július 14., 2.

16 KÁNTOR Lajos, *Irigység és tanulság*, Utunk 1967/29., 2.

Végül Dávid Gyula gondolatait olvashatjuk,¹⁷ aki érdemesnek tartja a *Vitorla-énekünk*től alig egy-két évvel lemaradó jugoszláviai *Hol ó hol* (1968), a csehszlovákiai *Egyszemű éjszaka* (1970) és a *Kárpáti Kalendárium* mellékleteként megjelenő *A várakozás legszebb reggelén* (1972) költőit, verseit megvizsgálni, együtt olvasni. Mint írja, a „romantikus-sematikus líra-eszmény” szétrombolásával egyik helyen „a történelmi látás tudatos vállalása” kap hangot, a „művészi kifejező eszközöknek a népművészetből való erősítése”, másik helyen a múlttól és a közvetlen társadalmi valóságtól való programszerű elfordulás, egyfajta neoavantgarde, majd azon keresztül egyfajta harmóniára törekvés, ahol a költő „hite még őrzi a világ értelmes rendjét, de filozófiailag kezdi megkérdőjelezni a nyelvi kifejezés erejét, elégségességét”. Máshol a lét realitásainak hatása alatt az egyéniség kiszolgáltatottsága érzékelhető, ami az „ezoterikusabb líra, a közeleti funkciók megtagadását” hozza magával. Megjegyzi továbbá, hogy a második nemzedék erősebben épít az egyéniség közösségi vonzásaira, közösségi ihletére. Indulásakor talán többre becsüli az etikai értékeket az esztétikaiaknál.

Cseke Péter a már említett tanulmányában kifejti, hogy a *Vitorla-ének* megjelenésének idején a költészet elsődlegességéről beszélhetünk. *A Varázslataink* és a *Hangrobbanás* című antológiák vitája kapcsán kiderül, hogy ennek a nemzedéknek nem a költészet a fő erőssége; nagyobb rálátásuk van a szellemi élet egészére, a totalitásiigényre, kritikusok, esztéták, filozófusok, ez lehetett az erősségük. Az első Forrás-nemzedékkel indult Jancsik Pál a *Varázslataink* antológiaszerkesztőjeként „arcélüket villantó költőegyéniségekre koncentrált”. A kivételes tehetségekre fordította a figyelmet, akik „művelték a csodát”. El kell ismernünk, hogy az átjárhatóságok ellenére a *Varázslataink* kötet egy kiforrott megszólalás, itt nem érzékelhető az a mélységbeli szakadás, melyet a *Vitorla-ének* próbál kiegyensúlyozni az indulók között. Itt egy másfajta világnézet uralkodik. Érdemes megemlítenünk ugyanakkor a Franyó Zoltán szerkesztésében 1967-ben megjelent *Építő Amfion* antológiát is, mely fiatal román költők verseiből válogat: Nichita Stănescu, Nicolae Labiş, Marin Sorescu, Ion Alexandru, Ana Blandiana, Ion Gheorghe és mások. A Vasile Nicolescu által összeállított antológiát az első és második Forrás-nemzedék kiváló költőgárdája fordította, melynek verseit a modern román költészet alapköveiként olvashatjuk.

17 DÁVID Gyula: *A második Forrás-nemzedék és rokonai*, Utunk 1979/24., 6.

Összegzésként tehát elmondható, hogy a második Forrás-nemzedéket bemutató *Vitorla-ének* antológia alapvetően új szellemiségben születik. Szakít (habár nem teljes jellegében és hagyománykövetésében) az öt megelőző első nemzedék hangvételével, megerősítve a nemzeti létfenntartó szerepet. A szakítás természetes jellegű is, hiszen az első Forrás-nemzedék értelmiségi hátterű, rendkívül művelt és hihetetlenül tehetséges generációját majdnem lehetetlen követni – a harmadik Forrás-nemzedéknek sikerül ez többé-kevésbé. Így a második Forrás-nemzedék alkalmazkodik azokhoz a témákhoz, megoldásokhoz, amelyeket a külső hatás teremtette kényszer követelt az irodalom általi propaganda popularizálásában. A nép gyermekeit szólaltatja meg, a nép nyelvén, a népnek, a mindenkit egygyé formáló közösség erejével kecsegtet. A mindennapi élet, a reális helyzetek, a valóság, a természetközelség, a mezőgazdaság, a családon belüli kapcsolatok, a munka, a termelés témája válik uralkodóvá, ugyanakkor a sorok között olvasni tudó könnyen talál lázadó megnyilvánulásokat. A megszólaló hangok között természetesen különbség van, ahogy az a kritikák és recenziók mentén jól kirajzolódik, a kötet címadó verse magáért beszél. Az antológia funkcionalitásában válik fontossá, megszólaltatni a csendet, az erdélyi magyar költészetet. Aktualitásáról beszélve: azoknak lehet fontos a kötet, akik vagy költőként szerepelnek benne, vagy ismerik, értik a képviselőt, a történet valahonnan valahová érkezését az irodalomtörténeti környezetben. Zsidó Ferenc szavaival zárom soraimat: „Ugyanakkor kérdés, hogy az ifjabb generáció számára mit mondhat.”¹⁸